

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "КОМПЛАЄНС" І ЙОГО ХАРАКТЕРНИХ ОЗНАК У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Досліджено поняття "комплаєнс" у сфері господарювання, а саме, визначення цього терміна в законодавстві України у банківській сфері та у сфері регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків; у науковій літературі та в міжнародних рекомендаційних актах, стандартах і практиках, а також вивчено його характерні риси. Проведено аналіз сформульованих дефініцій терміна, визначено переваги і недоліки існуючих дефініцій поняття "комплаєнс", сформульовано пропозиції щодо господарсько-правового визначення комплаєнсу, а також виокремлено характерні ознаки комплаєнсу у сфері господарювання. У процесі дослідження використано метод порівняльного аналізу, методи індукції і дедукції, структурно-функціональний та системний методи тощо. Встановлено, що дефініція поняття "комплаєнс" у законодавстві України потребує уніфікації і відходу від принципу закріплення дефініцій терміна для окремих сфер господарювання, реалізацію комплаєнсу в яких регламентовано на рівні закону. Констатовано наявність різних підходів до визначення змісту комплаєнсу в юридичній науковій літературі та категоризовано підходи, які лягли в основу сформульованих науковцями визначень цього поняття. Також досліджено сформульовані в міжнародній практиці та міжнародних стандартах дефініції терміна, що вказує на надмірну стислість поданих визначень і необхідність включення до них ознак, які характеризують комплаєнс. За результатами дослідження виокремлено характерні ознаки поняття комплаєнсу і запропоновано власне формулювання комплаєнсу.

Ключові слова: комплаєнс-система, дотримання норм, господарська діяльність, комплаєнс-контроль, корпоративна культура, корпоративне управління.

Вступ. Термін "комплаєнс" набув поширення серед бізнес-спільноти, у практичній діяльності фахівців у галузі юриспруденції, а також у нормативно-правових і рекомендаційних актах України відносно нещодавно. З огляду на новизну та високу актуальність цього інституту в контексті поняття "комплаєнс" виділимо декілька досить важливих для розв'язання науковцями та законотворцями проблем. Комплаєнс як категорія ще недостатньо досліджена в Україні з наукової точки зору. Матеріалів, предметом дослідження яких був би комплаєнс як термінологічна одиниця, з визначенням дефініції комплаєнсу чи терміносистеми комплаєнсу, вкрай обмаль не лише в Україні, але й закордоном. Слід зазначити, що під фокус уваги зарубіжних науковців сам термін "комплаєнс" потрапляє в більшості випадків опосередковано, у межах дослідження окремих напрямів комплаєнсу залежно від сфери господарювання, у якій він розвивається. В Україні ж на цьому етапі його розвитку увага приділяється більше практичній реалізації комплаєнсу суб'єктами господарювання певної сфери, тому дискусії щодо визначення в науковій літературі поняття "комплаєнс" наразі перебувають не в надто активній фазі. При цьому загалом темою комплаєнсу в різних його інтерпретаціях цікавились такі вітчизняні науковці, як: Г.А. Нерсисян і А.Ю. Герасименко [1], О.М. Колодізев і О.В. Коцюба [2], Л. Правдива [3], В.Б. Іванов і І.Ф. Лаврик [4], Н.В. Москаленко [5], С.С. Теленик [6], П.С. Матвеев і М.Ю. Можаровський [7], О.В. Неізвестна [8], О. Ковальчук [9], О.Р. Ковалишин [10] та інші. Втім, хоч у роботах відповідних вчених і досліджується (надається) визначення поняття "комплаєнс", проте часто це поняття або не розглядається комплексно (незалежно від сфери здійснення комплаєнсу – антикорупційного, банківського чи антимонопольного тощо), або у зазначених матеріалах не виокремлюються ознаки комплаєнсу, що, на нашу думку, є важливим елементом формування дефініції вказаного терміна.

Метою нашого дослідження є аналіз сформульованих у науковій літературі, вітчизняному законодавстві і

міжнародній практиці дефініцій терміна "комплаєнс", визначення переваг і недоліків існуючих дефініцій поняття, формулювання пропозицій щодо господарсько-правового визначення комплаєнсу, а також виокремлення характерних ознак комплаєнсу у сфері господарювання. Дослідження зазначеної тематики дозволило нам зробити суттєвий внесок у розкриття цього питання – це визначення комплаєнсу як загальногосподарської категорії (незалежно від сфери господарювання чи законодавства, відповідності якому забезпечується через здійснення комплаєнсу), а також визначення ознак відповідного поняття у сфері господарювання в цілому. Результати відповідного дослідження створюють підґрунтя для уніфікації підходу до використання поняття "комплаєнс" у різних сферах господарювання, а також системного розуміння цього терміна. Об'єктом дослідження є комплаєнс у сфері господарювання як термінологічна одиниця. Для досягнення мети дослідження та розв'язання вищезазначених теоретичних проблем використано такі методи, як: метод порівняльного аналізу, індукції і дедукції, структурно-функціональний, етимологічний, системний методи.

Основні результати. В основу дефініції будь-якого юридичного поняття закладається його внутрішній зміст, найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища. Для реалізації цих проміжних задач у процесі досягнення розуміння належного формулювання дефініції терміна "комплаєнс" слід насамперед звернутись до тих її варіацій, які наразі існують в доктрині, законодавстві України та зарубіжних джерелах.

Законодавче закріплення поняття і дефініції комплаєнсу. Термін "комплаєнс" широко використовується в законодавстві України, зокрема він знайшов своє місце в ряді рекомендаційних і нормативно-правових актах. Закріплення цього поняття в законодавстві почалося зі сфери банківського права, у якій визначення поняття комплаєнсу зазнавало численних змін. Наприклад, у першому нормативно-правовому акті Національного банку України (далі – НБУ), що передбачав зазначений термін, а саме, у "Методичних рекомендаціях

щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України", схвалених постановою Правління НБУ від 28 березня 2007 р. № 98, комплаєнс визначався як "необхідність знати, розуміти та дотримуватися всіх вимог законодавства України, нормативів, положень і правил, внутрішніх політик, стандартів та кодексів з питань діяльності банку" [11]. На нашу думку, поняття "комплаєнс" не мало визначатись як "необхідність", оскільки необхідність знати, розуміти і дотримуватись певних норм продиктована, власне, наявністю таких вимог.

Надалі, у Положенні про організацію внутрішнього контролю в банках України, затвердженому постановою Правління НБУ від 29 грудня 2014 р. № 86, було закріплено більш точне визначення цього терміна: "комплаєнс – дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур" [12]. Однак, на нашу думку, не досить раціональним є визначення комплаєнсу як фактичного дотримання суб'єктом господарювання певних норм, оскільки комплаєнс не може бути оцінений як факт. Адже постають питання: хто і як визнає такий факт дотримання суб'єктом господарювання норм законодавства та інших норм (чи мається на увазі презумпція дотримання норм до притягнення до відповідальності відповідних суб'єктів, що порушили такі норми, та визнання їх "non-compliant"); як може визначатись фактичне дотримання норм таким суб'єктом, якщо він здійснює господарську діяльність безперервно (тобто йдеться про процес, про діяльність суб'єкта господарювання). Дотримання законодавчих та інших норм є цілком комплаєнсу, кінцевою метою, однак, не може визначатись як комплаєнс як такий. Зважаючи на те, що в зазначеному визначенні відсутня вказівка на безперервність процесу, метою якого є дотримання, це дає широке поле для інтерпретації того, що саме закладалось у слово "дотримання".

Трохи згодом були прийняті на заміну попереднім акти, а саме, глосарій на даний момент чинних "Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України", схвалених постановою Правління НБУ № 814-рш від 3 грудня 2018 р. (далі – Рекомендації НБУ від 2018 р.), і "Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах", затвердженого постановою Правління НБУ від 2 липня 2019 р. № 88, взагалі не закріплюють визначення терміну "комплаєнс", хоча в цих актах зазначений термін використовується, проте часто подається в дужках як уточнення формулювання "контроль за дотриманням норм" [13, 14]. При цьому вказаними документами не роз'яснюється, які саме норми можуть матись на увазі в контексті визначеного поняття. Можна лише здогадуватись стосовно ідеї повного виключення вищевказаних дефініцій поняття "комплаєнс" з останніх редакцій згаданих актів, оскільки профільний закон також не надає визначення комплаєнсу. Більше того, помітно, що відповідні формулювання підзаконних актів збігаються з формулюваннями, внесеними в 2021 р. до Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121-III (далі – Закон № 2121-III) Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи" від 30 червня 2021 р. № 1587-IX [15], які вперше передбачали закріплення цього терміна на рівні закону, що регулює банківську сферу. Як уже було зазначено, відповідні зміни не містили дефініції поняття

"комплаєнс", що, на нашу думку, є недоліком цієї законодавчої ініціативи.

Також слід розглянути визначення терміна "комплаєнс", яке використовується у сфері регулювання фондового ринку (ринків капіталу та організованих товарних ринків). Зокрема, у Законі України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV (далі – Закон № 3480-IV) з 1 липня 2021 р. надається доволі громіздке визначення терміна "комплаєнс" як "регламентований внутрішніми документами професійного учасника ринків капіталу <...> *безперервний процес*, спрямований на забезпечення та покращення:

а) опису всіх внутрішніх процесів, пов'язаних із провадженням професійної діяльності на ринках капіталу <...>;

б) відповідності внутрішніх документів, що описують передбачені підпунктом "а" цього пункту процеси, вимогам законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки, стандартів, правил, інших внутрішніх документів саморегулювальної організації, членом якої є професійний учасник; правил організованого ринку, учасником якого є такий професійний учасник або на якому його цінні папери допущені до торгів, а також відповідність бізнес-плану (бізнес-стратегії), ухваленого наглядовою радою або іншим органом, відповідальним за здійснення нагляду професійного учасника;

в) виконання працівниками професійного учасника ринків капіталу <...>, правил та процедур, що описують передбачені підпунктом "а" цього пункту процеси" [16].

У Положенні про порядок атестації фахівців з питань фондового ринку, затвердженому рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) від 25 червня 2020 р. № 319 у найпершій редакції акту (до того, як до нього було внесено зміни, якими в контексті використання поняття комплаєнсу було додано бланкетну норму з посиланням на закріплену Законом № 3480-IV дефініцію поняття), термін "комплаєнс" визначався як "система внутрішніх відносин юридичної особи, спрямована на забезпечення дотримання такою особою вимог законодавства та запобігання його порушенням" (із визначення можна помітити, що відповідне дотримання вимог обмежувалось лише вимогами законодавства) [17].

У Вимогах (правилах) щодо здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами, затверджених рішенням НКЦПФР № 640 від 3 листопада 2020 р., міститься таке визначення: "комплаєнс – регламентований внутрішніми документами торговця *динамічний, систематичний внутрішній процес*, направлений на забезпечення:

• опису всіх внутрішніх процесів, пов'язаних з провадженням професійної діяльності на фондовому ринку;

• відповідності внутрішніх документів, що описують внутрішні процеси, пов'язані з провадженням професійної діяльності на фондовому ринку, вимогам: законодавства на ринку цінних паперів, стандартів, правил та інших внутрішніх документів саморегулювальної організації, членом якої є торговець, правил фондової біржі, членом якої такий торговець є, або на якій його фінансові інструменти допущені до торгів, та ухваленої(го) бізнес-стратегії (бізнес-плану);

• виконання працівниками торговця вимог його внутрішніх документів, що описують внутрішні процеси, пов'язані з провадженням професійної діяльності на фондовому ринку" [18].

Аналіз наведених нормативних дефініцій дає підстави зробити такі висновки:

(1) закріплена в законодавстві про ринки капіталу та організовані товарні ринки дефініція комплаєнсу доволі уніфікована, що досягалось шляхом приведення у відповідність окремих положень підзаконних нормативно-правових актів закону;

(2) незважаючи на складність та розгорнутість поданого в Законі № 3480-IV визначення, воно розкриває дві ключові ознаки комплаєнсу: (а) він є динамічним/постійним внутрішнім процесом, (б) вказується на трискладову систему забезпечення відповідності діяльності суб'єкта зазначеного ринку чинному законодавству, стандартів саморегулювних організацій, правил відповідного ринку і бизнес-стратегій через закріплення внутрішніх процесів, процедур діяльності в локальних документах, постійне спостереження за відповідністю закріплених процедур відповідним нормам і стандартам та доведення таких процедур до працівників задля забезпечення виконання ними вказаних правил.

На нашу думку, недоліками визначення комплаєнсу у вказаній сфері є: (1) вказівка, що здійснюється опис всіх внутрішніх процесів, пов'язаних з провадженням професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках (можливо, доцільніше було б говорити про ключові або основні внутрішні процеси, пов'язані з зазначеною діяльністю); (2) встановлюється, що така діяльність (комплаєнс) спрямована на забезпечення відповідності лише профільним вимогам/стандартам тощо в галузі професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках, водночас відповідний суб'єкт здійснення такої діяльності може мати комплексну систему комплаєнсу, яка спрямована на забезпечення відповідності господарської діяльності нормам/стандартам/практикам у трудовій, антикорупційній сферах, сфері корпоративної соціальної відповідальності тощо.

Дефініції поняття в міжнародній комплаєнс-практиці. Євроінтеграційні прагнення України і необхідність розширення світогосподарських зв'язків вітчизняних суб'єктів господарювання обумовлюють актуальність дослідження підходів до визначення поняття комплаєнсу в міжнародній комплаєнс-практиці. Наприклад, одна з профільних міжнародних організацій – Міжнародна асоціація з комплаєнсу (*International Compliance Association*) розуміє комплаєнс як здатність діяти згідно з порядком, набором правил або запитом [19]. Незважаючи на лаконічність такого визначення, воно потребує належної уваги, оскільки комплаєнс у цьому випадку розцінюється не просто як діяльність (тобто намагання, певні активні дії у контексті досягнення відповідності правилам та нормам), а як здатність (можна припустити, що береться до уваги момент ефективності, раціональності та доцільності таких дій суб'єкта господарювання).

У своїх документах обмеженого користування інша некомерційна профільна організація – Open Compliance & Ethics Group (далі – OCEG) визначає комплаєнс як "дія щодо дотримання та здатність продемонструвати відповідність обов'язковим вимогам, визначених законами та нормативно-правовими актами, а також добровільним вимогам, що впливають із договірних зобов'язань та внутрішніх політик" [20]. У зазначеному визначенні можна виокремити характерну рису – зовнішній аспект діяльності із забезпечення комплаєнсу. Вбачаємо не зовсім необхідне зазначення в дефініції поняття про таку сторону здійснення комплаєнсу через те, що наявність комплаєнс-системи не має викликати труднощі у

здатності організації продемонструвати, підтвердити відповідність обов'язковим та добровільним вимогам.

У міжнародному стандарті з комплаєнсу ISO 19600:2014 "Compliance management systems – Guidelines" ("Системи комплаєнс-управління – Настанови") від грудня 2014 р., який втратив чинність і був замінений новою редакцією стандарту, комплаєнс визначався як діяльність із забезпечення юридичною особою дотримання обов'язкових вимог шляхом впливу на поведінку працівників і формування корпоративної культури [21]. У його новій редакції – стандарті ISO 37301:2021 "Compliance management systems – Requirements with guidance for use" ("Системи комплаєнс-управління – Вимоги з настановами до використання"), далі – Стандарт ISO 37301:2021), у преамбулі зазначається, що "комплаєнс – це триваючий процес, результатом якого є виконання організацією своїх обов'язків", а в п. 3.26 розд. 3 Стандарту ISO 37301:2021 міститься, що комплаєнс слід розуміти як "виконання організацією всіх обов'язків з комплаєнсу" [22] (тобто як обов'язкові, так і добровільні зобов'язання).

Із вищенаведеного можна дійти висновку, що іноземні фахівці у сфері комплаєнсу при формуванні дефініції поняття комплаєнсу опираються на концепцію комплаєнсу як триваючого процесу (діяльності) із забезпечення організацією дотримання певних вимог. Слід зазначити, що лаконічність визначень, які використовуються в міжнародній практиці, не сприяють повному та всебічному розумінню комплаєнсу та виокремленню його характерних ознак.

Визначення поняття в юридичній науковій літературі. У науковій літературі запропоновані визначення комплаєнсу можна згрупувати залежно від підходу, що береться за основу. Перша категорія – науковці, які визначають комплаєнс як безперервний процес, діяльність організації із забезпечення функціонування відповідно до законодавства, внутрішніх документів організації та галузевих (міжнародних) кращих практик. До прикладу, О.Р. Ковалишин сформулював таку дефініцію терміна "корпоративний комплаєнс – це діяльність, пов'язана з контролем за дотриманням посадовими особами та працівниками вимог законодавства та локальних актів нормативного та ненормативного характеру в господарських товариствах" [10, с. 74].

Водночас дефініції деяких науковців можна розуміти як такі, що вказують при визначенні комплаєнсу на фактичне досягнення підприємством повної відповідності/дотримання ним регуляторних та інших правил і настанов (що на практиці є трохи ідеалістичним за своєю суттю). Л. Правдива визначає термін "комплаєнс" як етичну поведінку, законослухняність [3, с. 10]. Водночас, як зазначають В.Б. Іванов та І.Ф. Лаврик у своєму дослідженні, "під комплаєнс розуміють функціонування організації у відповідності із встановленими принципами та визначеннями, внутрішньою політикою та процедурами, що базуються на вимогах місцевого законодавства та поширеної міжнародної практики ведення бізнесу" [4, с. 80].

Наведені визначення, на нашу думку, можуть бути корисні лише у разі, якщо на позначення системи заходів із забезпечення діяльності організації відповідно до встановлених вимог буде використовуватись термін "комплаєнс-система", оскільки зовсім не кожному комплаєнс-систему організації в такому випадку можна назвати комплаєнсом: постає запитання щодо того, хто визначає те, що компанія вже має етичну поведінку (є законослухняною) і функціонує відповідно до законо-

давства, найкращих практик ведення бізнесу, рекомендацій саморегулюваних організацій тощо.

Також існує підхід, за яким за основу при визначенні поняття комплаєнс береться саме системна його природа. До прикладу, О.В. Неізнєв запропонувала таке визначення комплаєнсу: "сукупність вбудованих у кожний бізнес-процес організації функцій, спрямованих на дотримання внутрішніх стандартів ведення бізнесу, корпоративної етики та законодавчих і нормативних вимог з метою досягнення найвищої ефективності фінансово-господарської діяльності" [8, с. 269].

Ряд науковців при визначенні поняття комплаєнсу закладають досить вузьке його розуміння через призму комплаєнс-контролю (прим. автора: на наше переконання, комплаєнс-контроль є лише однією зі складових комплаєнс-системи). Зокрема, Н.В. Москаленко визначає комплаєнс як "процес управління ризиками, направлений на добросовісне виконання законодавства, норм етики, прийнятих у сфері регулювання праводносин і принципів ділових відносин з метою підтримки належних правил та стандартів поведінки на ринку, а також підтримання іміджу установи, організації" [5, с. 111]. О.М. Колодізєв і О.В. Коцюба під комплаєнсом розуміють "процес управління комплаєнс-ризиками, що виступає однією з функцій банку і банківської системи в цілому та на меті якого є контроль за відповідністю державних і внутрішньобанківських норм і правил міжнародним для захисту фінансової безпеки банку" [2, с. 369]. П.С. Матвєєв та М.Ю. Можаровський пропонують таке розуміння комплаєнсу: "практико-орієнтована форма контролю, що спрямована на мінімізацію ризиків фінансово-господарської діяльності (як наявних, так і гіпотетичних), що дозволяє очікувати позитивні результати від його впровадження як одну із форм внутрішнього контролю" [7, с. 119].

На нашу думку, поняття "комплаєнс-контроль" і "комплаєнс" не можуть використовуватись як взаємозамінні. Про цю проблему зазначає також С.С. Телєник у своєму дослідженні: "комплаєнс-контроль інколи отождоюють із поняттям комплаєнсу, утім він становить комплексну систему нагляду за тим, щоб підприємство, установа, організація діяли відповідно до власних правил (внутрішніх положень, посадових інструкцій); чинного законодавства, принципів ділової етики, з метою убезпечення від комплаєнс-ризиків" [6, с. 228]. Цього висновку ми також доходимо з огляду на дефініцію поняття комплаєнс-контролю (здебільшого його визначають як систему керування комплаєнс-ризиком, що дозволяє здійснювати ідентифікацію цього виду ризику, управління ним та його систематичний моніторинг [9, с. 154]). Така категорія не покриває весь обсяг можливого інструментарію комплаєнсу і фактично обмежує його розуміння, оскільки в цьому разі не враховуються заходи, які можна вважати заходами з реалізації комплаєнсу, але не заходами контролю, такі як: утвердження корпоративної (комплаєнс) культури організації; забезпечення функціонування зовнішніх і внутрішніх каналів для повідомлення про порушення; проведення комплаєнс-розслідувань, проведення внутрішніх тренінгів, навчань і комунікації щодо застосовного до компанії законодавства, внутрішніх правил і процедур тощо. На необхідності впровадження вищезазначених заходів при реалізації комплаєнсу в компанії наголошують, зокрема, міжнародні рекомендаційні акти в цій сфері [23, 24].

Враховуючи зазначене, пропонуємо використовувати визначення, яке опирається саме на перший зазначений вище підхід до розуміння комплаєнсу, а також

враховує, що: (1) комплаєнс передбачає орієнтацію не лише на обов'язкові вимоги і правила, але і на добровільно взяті на себе суб'єктом господарювання зобов'язання (як вказується в Стандарті ISO 37301:2021, "Ефективна комплаєнс-система в масштабі всієї організації дозволяє організації продемонструвати свою прихильність у питанні дотримання відповідних законів, регуляторних вимог, галузевих кодексів та організаційних стандартів, а також стандартів належного управління, загальноновизнаних найкращих практик, етики та очікувань суспільства"). У зазначеному документі обов'язки з комплаєнсу визначаються як "вимоги, які організація в обов'язковому порядку має виконувати, а також вимоги, яких організація добровільно вирішує дотримуватись" (п. 3.25 розд. 3) [22]; (2) він не слугує додатковим заходом державного нагляду (контролю); (3) комплаєнс не слід отождоювати з окремими його засобами здійснення, наприклад, комплаєнс-контролем чи перевіркою благонадійності контрагента (*due-diligence*).

Висновки. Отже, досліджувані в роботі визначення поняття "комплаєнс" різняться подекуди не тільки нюансами формулювання загальноприйнятих характерних ознак комплаєнсу, але й в основі визначення його змісту і таких основних ознак. Комплаєнс як термін або має визначатись як поняття в тих нормативно-правових актах, у яких цей термін використовується, або (у кращому випадку) комплаєнс як елемент корпоративного управління має бути визначений не в галузевому законодавстві, а в загальному господарському законодавстві (напр., актах рекомендаційного характеру) з огляду на поширену наразі практику впровадження його суб'єктами господарювання різних сфер економіки. Це сприятиме розвитку такої діяльності серед організацій в Україні та утвердженню єдиного підходу до впровадження компанією єдиної комплексної комплаєнс-системи, яка поєднуватиме як передбачені спеціальним законодавством обов'язкові інструментарії здійснення комплаєнсу (напр., щодо банківської сфери передбачені Законом № 2121-III), так і добровільні його елементи (сфери здійснення комплаєнсу) без шкоди для самої комплаєнс-системи.

Ознаками комплаєнсу як окремої категорії є:

- (1) систематичність здійснення (комплаєнс є тривалим, безперервним процесом);
- (2) такий процес регламентований внутрішніми документами відповідної організації;
- (3) він полягає в забезпеченні дотримання як зовнішніх вимог, які висуваються до організації, так і внутрішніх документів (бізнес-стратегій, рішень органів корпоративного управління);
- (4) при цьому орієнтирами для його здійснення є не лише вимоги законодавства, які прямо застосовуються до діяльності компанії, але і норми зарубіжних актів екстериторіальної дії та норми, які мають рекомендаційний характер: галузеві/міжнародні стандарти у відповідній сфері діяльності, так звані найкращі практики (практичні керівництва у відповідній сфері) тощо;
- (5) реалізується через специфічний інструментарій (реалізація комплаєнсу відбувається через систему заходів, яка може включати: (а) здійснення комплаєнс-контролю (заходів щодо управління комплаєнс-ризиками), (б) створення і підтримання актуальності положень внутрішніх політик, процедур та кодексів, які впроваджуються задля досягнення відповідності здійснюваної господарської діяльності зовнішнім нормам, стандартам і правилам, (в) перевірку благонадійності контрагентів, (г) проведення системного навчання працівників правилам прийнятих локальних актів (внутріш-

ніх політик, процедур організації) для запобігання настання комплаєнс-ризиків, покращення рівня корпоративної (комплаєнс) культури компанії (культури дотримання професійних та етичних стандартів і принципів);

(6) спрямований на запобігання негативним наслідкам для організації в разі настання комплаєнс-ризиків (застосування до такого суб'єкта господарювання юридичних, фінансових санкцій, настання негативних наслідків у вигляді погіршення ділової репутації організації або іншої шкоди);

(7) становить загальну корпоративну (комплаєнс) культуру підприємства.

Отже, комплаєнс – це організований суб'єктом господарювання/організацією внутрішній процес забезпечення відповідності його/її діяльності вимогам законодавства, нормам міжнародно-правових актів екстериторіальної дії, локальним актам суб'єкта господарювання, стандартам саморегулювних організацій у певній сфері і найкращим практикам, шляхом формування корпоративної культури, здійснення комплаєнс-контролю ризиків, які можуть призвести до застосування до такого суб'єкта господарювання юридичних, фінансових санкцій, втрати ділової репутації або іншої шкоди, а також за допомогою інших засобів реалізації комплаєнсу.

Список використаних джерел

1. Нерсисян Г.А., Герасименко А.Ю. Фінансові комплаєнс-стратегії як універсальні моделі для стратегічного менеджменту у інших галузях бізнесу // Міжнар. наук. журн. "Інтернаука", 2017. Вип. 15(37). 2 т. С. 16–20.
2. Колодізов О.М., Коцюба О.В. Розвиток теоретичних основ забезпечення фінансової стабільності банку за результатами морфологічного аналізу сутності поняття "комплаєнс" // Бізнес-інформ. Фінанси, грошовий обіг і кредит, 2018. Вип. 12. С. 365–372.
3. Правдива Л. Удосконалення корпоративного управління в банках та управління комплаєнс-ризиком // Вісник НБУ, 2011. № 7. С. 10–13.
4. Іванов В.Б., Лаврик І.Ф. Комплаєнс як система протидії корупції та запобігання ризиків на рівні суб'єктів господарювання : наук.-техн. зб. // Вісн. Нац. транспорт. ун-ту. Сер.: Економічні науки, 2016. Вип. 3 (36). С. 80–86.
5. Москаленко Н.В. Теоретичні аспекти запровадження комплаєнс-контролю в Україні // Економ. вісн. Сер.: Фінанси, облік, оподаткування, 2018. Вип. 2. С. 106–112.
6. Теленик С.С. Шодо визначення поняття інфраструктурного комплаєнсу об'єктів критичної інфраструктури // Право і суспільство, 2020. № 2, ч. 2. С. 222–235. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.34>.
7. Матвеев П.С., Можаровський М.Ю. Теоретико-правові засади комплаєнс-заходів суб'єктів господарювання в Україні // Актуальні проблеми держави і права, 2021. № 90. С. 113–125. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3215>.
8. Неізвестна О.В. Дослідження практики комплаєнс у страхових компаніях України // Актуальні проблеми економіки, 2017. № 3. С. 267–273.
9. Ковальчук О. Поняття системи комплаєнс-контроль та особливості управління ризиком комплаєнс у банках України // Молодь і ринок, 2010. № 7-8. С. 153–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_7-8_35.
10. Ковалишин О.Р. Корпоративний комплаєнс: правове запозичення через практики суб'єктів господарювання : зб. наук. пр. // Актуальні проблеми держави і права, 2019. Вип. 83. С. 69–76.
11. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України : постанова Правління НБУ від 28.03.2007 р. № 98. Дата оновлення: 03.12.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07> (дата звернення: 17.01.2022).
12. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України : постанова Правління НБУ від 29.12.2014 р. № 867. Дата оновлення: 05.07.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14> (дата звернення: 17.01.2022).
13. Методичні рекомендації щодо організації корпоративного управління в банках України : рішення Правління НБУ від 03.12.2018 р. № 814-рш. Дата оновлення: 28.11.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18> (дата звернення: 17.01.2022).
14. Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах : постанова Правління НБУ від 02.07.2019 р. № 88. Дата оновлення: 02.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19> (дата звернення: 17.01.2022).
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи : Закон України від 30.06.2021 р. № 1587-IX. Дата оновлення: 30.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20> (дата звернення: 26.09.2022).

16. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 26.09.2022).

17. Положення про порядок атестації фахівців з питань ринків капіталу та організованих товарних ринків : рішення НКЦПФР 25.06.2020 р. № 319. Дата оновлення: 25.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0868-20> (дата звернення: 26.09.2022).

18. Вимоги (правила) щодо здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами : рішення НКЦПФР 03.11.2020 р. № 640. Дата оновлення: 19.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-21> (дата звернення: 26.09.2022).

19. What is compliance? International Compliance Association. URL: <https://www.int-comp.org/careers/a-career-in-compliance/what-is-compliance/> (last accessed: 27.09.2022).

20. Red Book Alert: OCEG Revises GRC Manual. Compliance Week. URL: <https://www.complianceweek.com/red-book-alert-ocog-revises-grc-manual/5166.article> (last accessed: 16.01.2022).

21. ISO 19600:2014 "Compliance management systems – Guidelines". ISO, CP 401, CH, 1214 Vernier, Geneva. P. 36.

22. ISO 37301:2021 "Compliance management systems – Requirements with guidance for use". URL: <https://www.iso.org/standard/75080.html> (last accessed: 14.01.2022).

23. Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). UK Ministry of Justice. P. 45. URL: <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf>.

24. Evaluation of Corporate Compliance Programs: Guide. Criminal Division of the U.S. Department of Justice. Last update June 2020. P. 20. URL: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download> (last accessed: 16.01.2022).

References

1. Nersesyan, H.A., Herasymenko A.Y. (2017) Finansovi komplainensi-strategii yak universalni modeli dlia stratezhichnoho menedzhmentu u inshykh haluziakh biznesu [Financial compliance strategies as an universal model for strategic management in other business fields]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka" [International scientific journal "Internauka"]*, 15 (37), 2, 2017. 16-20 (in Ukrainian)
2. Kolodiziev, O.M., Kotsiuba O.V. (2018) Rozvytok teoretychnykh osnov zabezpechennia finansovoi stabiilnosti banku za rezultatamy morpholohichnoho analizu sytnosti poniattia "komplainensi" [Developing the theoretical fundamentals of ensuring the financial stability of bank on the results of the morphological analysis of essence of the concept of "compliance"]. *Biznes-inform. Finansy, hroshyvy obih i kredyt [Business-inform. Finance, money circulation and credit]*, 12, 365-372. (in Ukrainian)
3. Pravdyva, L. (2011) Udoshkonalennia korporativnoho upravlinnia v bankakh ta upravlinnia komplainensi-ryzykom [Improvement of corporate governance in banks and compliance risk management]. *Visnyk NBU [Bulletin of the National bank of Ukraine]*, 7, 10-13 (in Ukrainian)
4. Ivanov, V.B., Lavryk, I.F. (2016) Komplainensi iak systema protydii koruptsii ta zapobihanniu ryzkyv na rivni subiektiv hospodariuvania [Compliance as a system of combating corruption and preventing risks at the level of business entities]. *Visnyk Nacionalnoho transportnoho universytetu, seria "Ekonomichni nauky". Naukovo-tekhichniy zbirnyk. [Bulletin of the National Transport University, series "Economic Sciences". Scientific and technical collection]*, 3 (36), 80-86 (in Ukrainian)
5. Moskalenko, N.V. (2018) Teoretychni aspekty zaprovadzhennia komplainensi-kontroliu v Ukraini [Theoretical aspects of the introduction of compliance control in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk, seria: Finansy, oblik, opodatkovannia [Economic Bulletin, series: Finances, accounting, taxation]*, 2, 106-112 (in Ukrainian)
6. Telenyk, S.S. (2020) Shchodo vyznachennia poniattia infrastrukturalnoho komplainensu obiektiv krytychnoi infrastruktury [Regarding the definition of the concept of infrastructural compliance of critical infrastructure objects]. *Pravo i suspilistvo [Law and society]*, 2(2), 222-235. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.34> (in Ukrainian)
7. Matvieiev, P.S., Mozharovskiy, M.Y. (2021) Teoretyko-pravovi zasady komplainensi-zakhodiv subiektiv hospodariuvannia v Ukraini [Theoretical and legal foundations of compliance measures of business entities in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava [Current problems of the state and the law]*, 90, 113-125. <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3215> (in Ukrainian)
8. Nieizviestna, O. V. (2017) Doslidzhennia praktyky komplainensi u strakhovykh kompaniiakh Ukrainy [Study of compliance practices in insurance companies of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky [Actual problems of the economy]*, 3, 267-273 (in Ukrainian)
9. Kovalchuk, O. (2010) Poniattia systemy komplainensi-kontrol ta osoblyvosti upravlinnia ryzkykom komplainensi u bankakh Ukrainy [The concept of compliance control system and features of compliance risk management in Ukrainian banks]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 7-8, 153-157. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_7-8_35 (in Ukrainian)
10. Kovalyshyn, O. R. (2019) Korporativnyi komplainensi: pravove zapozychennia cherez praktyky subiektiv hospodariuvannia [Corporate compliance: legal transplant through the companies best practices]. *Aktualni*

problemy derzhavy i prava [Current problems of the state and the law], 83, 69-76 (in Ukrainian)

11. Metodichni rekomendatsiyi shchodo vdoskonalennia korporatyvnoho upravlinnia v bankakh Ukrainy, postanova Pravlinnia NBU [Methodological recommendations for improving corporate governance in Ukrainian banks, Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine] № 98 (2007). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07> (in Ukrainian)

12. Polozhennia pro orhanizatsii vnutrishnoho kontroliu v bankakh Ukrainy, postanova Pravlinnia NBU [Regulation on the organization of internal control in banks of Ukraine, Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine] № 867 (2014). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14> (in Ukrainian)

13. Metodichni rekomendatsiyi shchodo orhanizatsii korporatyvnoho upravlinnia v bankakh Ukrainy, rishennia Pravlinnia NBU [Methodological recommendations on the organization of corporate governance in banks of Ukraine, Decision of the Board of the National Bank of Ukraine] № 814-rsh (2018). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18> (in Ukrainian)

14. Polozhennia pro orhanizatsii systemy vnutrishnoho kontroliu v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh, postanova Pravlinnia NBU [Regulation on the organization of the internal control system in Ukrainian banks and banking groups, Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine] № 88 (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19> (in Ukrainian)

15. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia pytan orhanizatsii korporatyvnoho upravlinnia v bankakh ta inshykh pytan funktsionuvannia bankivskoi systemy, Zakon Ukrainy [On the introduction of amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of issues of the organization of corporate governance in banks and other issues of the functioning of the banking system, Law of Ukraine] № 1587-IX (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20> (in Ukrainian)

16. Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky, Zakon Ukrainy [On Securities and Stock Market, Law of Ukraine] № 3480-IV (2006). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (in Ukrainian)

17. Polozhennia pro poriadok atestatsii fakhivtsiv z pytan rynkiv kapitalu ta orhanizovanykh tovarnykh rynkiv, rishennia NKTsPFR [Provisions on the procedure for certification of capital markets and organized commodity markets specialists, National Securities And Stock Market Commission] № 319 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0868-20> (in Ukrainian)

18. Vymohy (pravyla) shchodo zdiisnennia diialnosti z torhivli tsinnymy paperamy: brokerskoi diialnosti, dylerskoi diialnosti, anderraitynhu, upravlinnia tsinnymy paperamy, rishennia NKTsPFR [Requirements (rules) for securities trading: brokerage, dealer, underwriting, securities management, National Securities And Stock Market Commission] № 640 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-21> (in Ukrainian)

19. What is compliance? International Compliance Association. <https://www.int-comp.org/careers/a-career-in-compliance/what-is-compliance/> (in English)

20. Red Book Alert: OCEG Revises GRC Manual, Compliance Week. <https://www.complianceweek.com/red-book-alert-ocog-revises-grc-manual/5166.article> (in English)

21. ISO 19600:2014, Compliance management systems – Guidelines. ISO, Geneva. 36 (in English)

22. ISO 37301:2021, Compliance management systems – Requirements with guidance for use. ISO. <https://www.iso.org/standard/75080.html> (in English)

23. Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). UK Ministry of Justice. 45. <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf> (in English)

24. Evaluation of Corporate Compliance Programs: Guide. Criminal Division of the U.S. Department of Justice (2020), 20. <https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download> (in English)

Received: 06.10.22

Revised: 10.10.22

Accepted: 31.10.22

A. Korshun, PhD Stud.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ON THE QUESTION OF THE DEFINITION OF THE TERM "COMPLIANCE" AND ITS FEATURES IN THE BUSINESS FIELD

In spite of compliance being a fast developing practice in the business sphere the main concept of compliance as a category is particularly underexplored. The variety of compliance spheres is not able to formulate the widely recognised and unified understanding as well as definition of the compliance as a general term in the business area. The article interrogates the concept and term of "compliance" in the field of business, by exploring the definition, usage and characteristic features of this term in the legislation of Ukraine (in the banking field and in the field of regulation of the stock market (capital markets and organized commodity markets), in scientific literature and in international advisory acts, standards and practices. The aims of the research are to arrive at a better understanding of the formulated definitions of the term, determine the advantages and disadvantages of existing definitions of the term "compliance", formulate proposals for the economic and legal definition of compliance, as well as highlight the characteristic features of compliance in the field of business. To achieve the aforementioned goals of the research, the author used the following methods: the method of comparative analysis, induction and deduction, structural-functional, systemic methods, etc. The article establishes that the definition of the term "compliance" in the legislation of Ukraine requires unification and change of the principle of fixing term's definitions for individual spheres of business, where the implementation of compliance is regulated at the level of Law. The author also notes the presence of different approaches to defining the content of compliance in scientific literature on law and categorizes approaches that form the basis of definitions of the term "compliance" formulated by scientists. The work examines the definitions of the term formulated in international practice and international standards, on the basis of which the author comes to the conclusion that the given definitions are excessively laconic and that there is a need to include features that would better characterize compliance in the definition of the term. Based on the research and analysis conducted, the author identifies the most relevant characteristic features of the term "compliance" and proposes her own formulation of the specified concept.

Keywords: compliance system, adherence to rules, economic activity, compliance control, corporate culture, corporate management.